

VERGİ DİRENCİNİN GELİŞİMİ

Yrd.Doç.Dr. A.Kerim GÖK*

Özet

Çalışmamızda, Türkiye’de ve dünyada ekonomik aktörlerin vergiye karşı gösterdiği tepkilerin ve vergi direncini etkileyen faktörlerin gelişimi incelenmiştir. Ayrıca, vergi isyanlarına ve verginin tarihi gelişimine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi İsyanları, Vergi Direnci, Vergi Sosyolojisi, Vergi Psikolojisi

Abstract

Tax is instrument that it can use but financial resource and accomplishment of functions. Taxation is debt-claim relationship and tax claim and tax debt are aspect of relationship. Aspect of taxation can be different behaviour sometimes. Because of those behaviour many rebellion is been in history. In this condition, in this work, we research that economical actors’ loades and reactions against taxes and development of factors that effecting taxes load. Also, we research taxes rebelliones and historical development of tax.

Keywords: Tax Rebellion, Tax Load, Tax Sociology, Tax Psychology

1. Giriş

Her toplumun ekonomik alandaki temel amacı, sınırlı miktarda mevcut olan iktisadi kaynakların en etkili şekilde kullanılarak, ulaşabileceği en yüksek ekonomik düzeyi yakalamaktır. Bu amaca ulaşmak ne yazık ki hiç de kolay değildir. Firmalar, fertler, devlet, yabancı ekonomiler gibi ekonomik aktörlerin tüketim, harcama, üretim, yatırım, tasarruf, vergi v.b. konularda aldıkları ve sürekli değişiklik gösteren kararları refah düzeyini çok yakından ilgilendiren belirleyici faktörlerdir.

Ekonomik alanda devlet kamu ekonomisi ile temsil edilir. Temel olarak, devlet fertlerin kamusal ihtiyaçlarının etkin biçimde giderilmesi konusuyla uğraşırken, toplum refahını maksimize etmek için temel fonksiyonlar üstlenir. Finansman ihtiyacı ile de karşı karşıya bulunan kamu, temel fonksiyonlarını yerine getirmek için maliye politikasını vergi, harcama ve borçlanma araçlarını kullanmaktadır. Kısa dönemde kamu finansman ihtiyacının borçlanan ve emisyon artışı gibi mali araçlarla karşılanması mümkün olsa bile, bu durum uzun dönemde ciddi problemlere neden olacağından, en uygun çözümün vergi gelirlerindeki reel artış sağlaması olduğu ortadadır.

* Harran Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, Öğretim Üyesi.

Vergi, kamu kesimi tarafından hem bir finansman kaynağı olarak hem de fonksiyonlarının icrasında bir araç olarak kullanılmaktadır. Vergileme bir borç-alacak ilişkisi olup, vergi alacaklısı ve vergi borçlusu bu ilişkinin taraflarını oluşturur. Vergi alacaklısı devlet, borçlusu ise fertler ve firmalardan oluşan mükelleflerdir. Devletin vergilendirme yetkisi, sahip olduğu hukuki ve fiili zorlama gücüne dayanarak ülkede yaşayan fertlerden mali taleplerde bulunabilmesini talep eder.

Devletin yanı sıra fertler ve firmalar gibi diğer önemli ekonomik aktörlerin de vergi ilişkisinde taraf olması, vergiye taşıdığı öneme ilave olarak taraflardan da kaynaklanan bir önem yüklemektedir. Maddi zora dayalı karşılıksız verilen bir değeri ifade etmesi itibarıyla verginin doğasında bir potansiyel direnç mevcuttur. Zira devlet egemenlik hakkını kullanarak, vergilemede kendisine maddi ve hukuki zor kullanma yetkisi tanımaktadır. Psikolojik, sosyolojik ve hukuki faktörleri barındıran bu karmaşık ilişkide arzu edilen sonuç, devletin vergilemede adil olması, bununla beraber mükelleflerin vergilemeye gönüllü uyum sağlamasıdır. Oysa tarihi olayların yanı sıra güncel veriler, çoğu zaman mükelleflerin, vergilemeye gönüllü uyum sağlamadıkları gibi verginin doğasındaki potansiyel direnci harekete geçirdiği ortaya koymaktadır.

Ortaya çıkan resim arzu edilen neticeyi ifade etmediğine göre, ekonomik aktörlerin vergiye karşı gösterdiği tepkilerin, vergi direncini etkileyen faktörlerin verginin ve vergi direncinin tarihi seyirinin bilinmesi ve incelenmesi gerekmektedir. Bu konu çalışmamızın ana temasını oluşturmaktadır.

2.VERGİNİN ANLAMI VE VERGİLENDİRME YETKİSİ

2.1. Verginin Anlamı ve Tarihi Gelişim Süreci

Tarih boyunca insanlar verginin ne olduğunu ve niçin vergi ödediklerini sorgulamışlar, bu sorulara cevap arama gayreti içersinde olagelmışlerdir. Başlangıçta isteğe bağlı olan vergiler zamanla zorunlu hale gelmiş, hatta insanlardaki vergi direncini elimine etmek için vergiye kutsiyet ilave etmeye çalışan anlayışlar ortaya çıkmıştır.

Tarihi incelemeler de göstermektedir ki, vergi çeşitli değişiklikler geçirmiş, anlam ve kavram olarak farklı dönemlerde farklı yorumlara maruz kalmış mali, iktisadi, sosyal, hukuki, politik hatta ahlaki yönleri ile kompleks bir müessesedir (Nadaroğlu, 1992: 217–218). Eski çağlarda vergi, mağlupların galiplere ödemesi gereken bir borç olarak kabul olunmakta ve mağlupların gelirleriyle servetlerinin bir bölümü “haraç” adı altında alınmaktaydı. Orta çağ dönemindeki vergi, istisnai boyutta uygulanmış ve anlam değişiminde uğramıştır. Bireylerin kendilerini yönetenlere, servet veya gelirlerinden bir bölümünü “hediye” şeklinde verdikleri ya da yönetenlerin, bireylerden “yardım” adıyla aldıkları değerleri ifade eder şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Akdoğan, 1994: 106-107)

Eski Sümer, Yunan ve Roma medeniyetlerinde az veya çok önemli vergiler vardı. Fakat kökeninde vergiler ihtiyari bir mahiyet gösterirlerdi. Dönemlerine göre kabile reisi, derebeyi veya krallara verilen bir nevi hediye ve yardımlar vergilerin ilk şekilleridir. Derebeyi veya kabile reislerinin yerine merkezi devletler geçtikçe bunlar yetersiz kalmış, neticede ihtiyari yapıda olan hediye ve yardımlar, zamanla zora dayanan bir şekil almıştır (Erginay,1987: 28-29).

Devletin üstlendiği görevleri gereği gibi yerine getirebilmesi, çeşitli kaynaklardan sağlanan kamu gelirlerine bağlıdır. Bu kaynaklar içinde en geniş ve en sağlam olanı vergidir. Güncel vergi tanımlarından bazıları şu şekildedir: Vergi, devlet veya vergilendirme yetkisine haiz kamu kuruluşları tarafından, fert ve kurumlarından hukuki zorlama ile belli kurallara göre ve karşılıksız alınan para ile ifade edilen değerlerdir (Arslan, 2002: 3). Vergi, kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçlarından kaynaklanan yükleri karşılamak amacıyla, egemenlik gücüne göre, karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden alınan ve cebri niteliğe sahip para şeklindeki ödemelerdir. Vergi; Türkçe bir terim olup, köken itibarıyla anlamı; hediye edilen, karşılıksız verilen bir değeri belirtmektedir (Akdoğan, 1994:101).

Vergi gelirlerinin toplam kamu gelirleri içindeki payının büyük olması da ülkeler arasındaki gelişmişlik göstergesi olarak kabul edilmektedir (Kalmış ve Yılmaz, 2004: 56).

Ülkemizde yapılan birçok araştırmada vergi ödemenin ve vergiyi algılama biçiminin tarihsel ve kültürel olaylardan kaynaklandığını ve verginin kutsal bir görev olduğu sonucuna varılmıştır. (Sezgin ve Çoban, 2004: 13).

Vergi, devlet için hayati nitelikli bir araçtır ve insanlık tarihi boyunca yaşanan gelişmeler verginin bu özelliğini hiç etkilememiştir. Başak bir ifadeyle devlet varsa, vergi olmak zorundadır ve eğer vergi yoksa devletin var olması veya en azından varlığını devam ettirmesi imkânsızdır. Ancak vergiler öylesine hassas araçlardır ki, devletin elinde kalkınma ve refahın aracı olabileceği gibi ve yoksulluk ve adaletsizliğin de aracı olabilmektedir (Aktan, Dileyici, Saraç, 2003).

2.2 Vergilendirme Yetkisinin Tarihi Gelişim Süreci

Devletin çeşitli isimler altında vergi alması neredeyse devletle birlikte doğmuştur denilebilir. Eski Mısır'da, Eski Filistin'de, Babil'de, Etiler de çeşitli vergi biçimlerinin kullanıldığı belgelerden anlaşılmaktadır. Ancak, insanlık tarihinin bu ilk önemli medeniyet örneklerinde vergilendirme yetkisinin hukuki bir temelden çok devletin-hükümdarın fiili gücüne dayandığı söylenebilir. Tarihte ilk devlet düzeni Roma İmparatorluğunun da karşımıza çıkar. Romalılar diğer topluluklardan farklı olarak dolaylı ve dolaysız vergileri, devlet egemenliğinin bir gereği ve sonucu olarak, yaygın bir biçimde kullanılan hukuki araçlar haline getirmiştir. Roma İmparatorluğunun çöküşünden sonra Avrupa'da ve Orta Doğu'da merkezi devlet otoritesinin yerini alan feodal düzen, vergileme alanında kralların, beylerin ve derebeylerin alabildiğine keyfi uygulamaları ile doludur (Uluatam, 1995:20). Vergileme yetkisinin kötüye kullanımı, vergilerin kanuna dayalı olarak tahsil edilmesini bir zaruret haline getirmiştir. Avrupa'da verginin yasallığı ilkesinin kökleri, 1215 yılında imzalanan "Magna Carta Libertatum" (Büyük Özgürlük Fermanı)'a dayanmaktadır. Bu fermanla vergilerin ancak Halk Meclisi tarafından konulabileceği kabul edilmiştir (Aktan, Dileyici, Saraç: 2003).

Vergileme yetkisinin tarihi gelişimi mutlakıyetçi rejimlerden demokratik rejimlere geçişle paralellikler taşımaktadır. Mutlak iktidarlardaki devlet-hükümdar egemenliğinin halk tarafından sınırlandırılmak istenen ilk yetkisi vergilemedir. Tarihte ilk demokrasi mücadelelerinin hükümdarların keyfi vergilemelerine tepki olarak başladığı ve yazılı-yazısız anayasaların, geniş ölçüde, bu yoldaki mücadelelerin sonucunda biçimlendiği söylenebilir (Uluatam, 1995:21).

Çağdaş anayasaların hemen hepsi, vergileme yetkisinin çerçevesini çizmeye çalışan, onu sınırlayan hükümler taşır (Uluatam, 1995;17). Vergilendirme ile egemenlik yetkisini kullanan bir devletin maddi zora ya da hukuksal zora dayanan tasarruflarına karşı tarihin seyri boyunca bazen fiili, bazen sözleşmelerde, bazen fermanlarda, bazen de anayasalarda yer alarak ortaya çıkmış olan verginin yasallığı ilkesi, vergilerin mecliste onaylanarak yasa adı altındaki düzenlemelerle ve vergilendirme ile ilgili tüm bilgileri kapsayacak şekilde salınmasını ifade ederek birey için bir güvence oluşturmaktadır (Güneş,1998;1-2).

Bilindiği gibi T.C. Anayasası'nın 73. maddesi şu şekildedir: “Herkse, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yetkisi Bakanlar Kuruluna verilebilir.

Günümüzde vergileme yetkisi, yalnızca merkezi devlet organlarınca vergi adı altında toplanan mali mükellefiyetleri değil fakat diğer devlet kuruluşlarının, devletten aldığı yetkiyle mali mükellefiyet getirebilen adem-i merkeziyetçi örgütlerin ve yarı kamusal kuruluşların koyduğu tüm mükellefiyetleri de kapsamaktadır (Uluatam,1995;18).

3.VERGİ DİRENCİ

3.1 Vergi Direncinin Tanımı

Vergi kaçakçılığının ve vergiden kaçınmanın en önemli nedenlerinden birisi de vergi mükelleflerinin vergi ödememe konusunda direnç göstermeleridir. Aslına bu sorunun kökeni verginin çıktığı ilk tarihlere dayanır. Çünkü verginin ilk alınmaya başladığı anlardan itibaren çeşitli sebeplerle mükellefler vergiye karşı tepki göstermiş ve vergi ödemekten kaçınmışlardır (Çelikkaya, 2002). Ekonomik insan, sınırsız ihtiyaçların karşılanmasında ya da gelir getirici faaliyetlerinin finansmanında kullanılmak üzere, olabildiğince fazla kaynak yaratmak arzusundadır. Kaynak yaratma yöntemlerinden birisi de, kazancın elde edilmesinde zorunlu kayıpların en aza indirilmesidir. Bu kayıplar içinde vergi, önemli yer tutar. Kişi, kazandığını en az kayıpla elinde tutabilmek, vergi ödememek ya da daha az ödemek amacıyla aklını kullanır; yeni yöntemler icat eder, yeni araçlar keşfeder. Türkiye’de Danıştay ve mahkeme kararlarından hareketle yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; vergi kaçırılmada yaygın olarak 116 yöntem kullanılmaktadır (Candan, 2004;258).

İktisaden rasyonel davranması arzu edilen bir bireyin satın alma gücünde veya ekonomik iktidarında azalmaya sebep olacak bir eyleme gönüllü olarak katılması beklenmemelidir. Verginin karşılıksız ve cebri olması, verginin doğasında bir direnç oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca insan, yapısı gereği karşılıksız olarak kimseye bir şey vermek istemez ve bu konuda büyük direnç gösterir. Vergi mükellefleri, vergi ödememek veya mümkün olduğunca az vergi ödemek isterler. Bu doğal tepkiye “vergi direnci” adı verilir. Vergi direnci, kişilerin vergi konusunda isteksiz davranmaları, bu ödemeye karşı direnmesi olarak ta tanımlanabilir.

3.2. Vergi Direncini Etkileyen Faktörler

Vergi mükelleflerinin vergi ödeme konusunda isteksiz davranmalarının nedenlerini araştırmak, onların vergi direncini azaltacak birtakım önlemler almak şüphesiz vergi yönetimi açısından öncelikli bir öneme sahiptir.

Özellikle son 15-20 yıldan beri başta ABD olmak üzere Hollanda, İspanya, İsviçre ve Danimarka gibi ülkeler bu soruna ciddi bir şekilde eğilmektedirler. Bu amaçla söz konusu ülkelerde vergi mükelleflerinin dirençleri azaltılarak “kendi rızaları” ile vergi ödeme istekliliklerinin arttıran faktörlerin neler olduğu saptanmakta ve daha sonra bu faktörlerin vergi mükelleflerinin gelirlerini doğru beyan etmelerine olan etkisi ampirik çalışmalarla test edilmektedir (Çelikkaya, 2002; 33).

3.2.1. Vergi Oranları

Yüksek vergi oranlarının, kişilerin satın alma gücünü direkt etkilemesi nedeniyle vergi direncinin başlıca belirleyicilerinden biri olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Mükelleflerin vergileme karşısındaki tepkilerin derecesi ile vergi oranları arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Zira vergi oranlarının artması ile üstlenilen vergi yükü artmaktadır. Artan vergi yükü öncelikle kullanılabilir gelirin, azalması demek olup, mükellef artan vergi yükü karşısında daha az tüketmek ve tasarruftan vazgeçmek durumuyla yüzleşmektedir. Mükelleflerin tüketim ve tasarruf yönünden meydana gelen azalmayı telafi edebilmesi daha fazla çalışmayı gerektirmekte ve bu durum hoşnutsuzluk oluşturmaktadır.

Vergi direncinin en önemli nedenlerinden biri de katma değer vergisi oranlarının yüksekliğidir. Bu durum fatura-fiş pazarlığını hızlandırmakta ve belgesiz alış-veriş yaygınlaştırmaktadır. Daha açık bir ifadeyle vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payının artış göstermesi ve dolaysız vergilerin payının azalması vergiden kaçınmaya sebebiyet verecek olumsuz bir gelişmedir (Kıldış,2000; 99).

3.2.2. Cezalar, Denetim Olasılığı ve Önceki Denetimler

Denetimin temel amacı kişileri yasalara uygun hareket etmeye yöneltmektedir. Mükelleflerin bir gün denetlenebileceklerini düşünmeleri yasalara uygun davranma eğilimlerini artırır. Zira vergi denetimi yasalara aykırı vergisini doğru ve zamanında ödemeyenler için ciddi risk oluşturur. Doğru beyanı sağlayan kriter ise, bu riskin büyüklüğüdür. Sonuçlar çok net olmasa da yapılan ampirik araştırmalar yüksek cezalar ve denetim olasılığının kaçakçılığı engelleyeceğini, denetim oranı (olasılığı) ile vergi direnci arasında güçlü bir negatif ilişki olduğunu göstermektedir (Çelikkaya, 2002; 13).

Dolayısıyla, kişilerdeki vergi direncinin şiddeti, denetim olasılığına, denetim sonunda maruz kalınması muhtemel cezaların caydırıcı özelliklerine ve önceki denetim sonuçlarının etkinliğine bağlı olarak değişebilmektedir.

3.2.3. Sübjektif Kriterler

Devletin uyguladığı cezaların dışındaki, caydırıcı faktörlerin algılanışı vergi direncini etkiler. Bunlar (i) kişinin ait olduğu sosyal gruptaki sosyal norma uygun olarak davranmadığı zaman karşılaşacağı utanç ve kaybedeceği saygınlığı ifade eden toplumsal etki, (ii) kişinin kendisine uyguladığı bir ceza olan suçluluk duygusudur. Kişilerin davranışları grup, buna referans grubu da diyebiliriz, bireyin kendine yakın hissettiği

arkadaşları, meslektaşları, aile fertleri ve benzerlerinden oluşur. Birey kendi referans grubunda benimsenen düşünce ve davranışlara yönelecek, referans grubu tarafından hoş karşılanmayan ve ayıplanan düşünce ve davranışlardan kaçınacaktır. Buna göre, bireyin etrafındaki sevdiği insanlardan referans grubu vergi ödememeyi onaylıyorsa, kişi de vergi ödemeyecektir ve vergi ödemediği için herhangi bir sosyal ayıplama olmayacaktır (Bayraklı, Saruç, Sağbaş, 2004; 211-212)

3.2.4. Mali Müşavirlerin Etkisi

Vergi kanunlarının karmaşıklığı ve uygulamanın belirsizliği mükellefleri mali müşavirlerin yardımına sevk etmektedir. ABD ' de mükelleflerin %50 si beyannamelerinin hazırlanmasında vergi danışmanlarından yararlanmaktadır. Vergi idaresine ve vergi yasalarına karşı güven eksikliği olan , yeterli bilgi ve zamanı olmayan ya da tek başına bir hatanın riskine katlanmak noktasında isteksiz olan mükellefler genellikle bir profesyonel vergi danışmanının yardımına ihtiyaç duymaktadır (Çelikkaya ,2002; 72).

Mali müşavirlerin vergi konusundaki kişisel yaklaşımlarının, vergi mükelleflerini de paralel yönde etkileme olasılığı çok yüksektir. Hatta "en iyi müşavir en az vergi ödetendir" şeklindeki yaygın espride gerçeklik payı olduğu düşünülmektedir.

3.2.5. Sosyal Dinamikler

Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve mükellefin vergi yükünün adil olmadığına inanması, vergi direncinin şiddetini arttıran dinamiklerdir. Vergi yönetiminde (devletten) memnuniyetsizlik derecesinde mükelleflerin vergiye direnci üzerinde etkili olmaktadır. Vergilemeye, vergi idaresi ve yargısına güven duyulmayan bir ülkede vergi direncinin önüne geçilmesi güçtür. (Çelikkaya 2002; 63)

Vergi direncini etkileyen önemli faktörlerden biride , halk arasında toplanan vergilerin gerekli yerlere sarf edilmediği anlayışının yaygın olmasıdır .Çünkü vergi adalet ve eşitlik içinde toplansa bile harcanırken denge bozulabilmektedir. Türkiye'de yapılan bir araştırmada , vergi mükelleflerinin %97 ' si ödedikleri vergilerin layıkıyla gerekli yerlere sarf edilmediğini belirtmişlerdir. Özellikle son yıllarda ortaya çıkan, el konulan bankalarla ilgili gelişmeler ve 50 milyar dolar civarında olduğu belirtilen kayıp , hayali ihracat, yolsuzluk ve usulsüzlükler ve benzeri olaylar, vergi ödeyen mükelleflerin çoğunda , ödedikleri vergilerin gerekli yerlere sarf edilmediği anlayışının yaygın olmasına neden olmaktadır. (Kızılot ve Çomaklı , 2004; 5)

Bazı durumlarda uygulanan muafiyet ve istisnalar , bunlardan yararlanamayanlar için geçerli bir vergi kaçakçılığı nedenini oluşturmaktadır. Örneğin yatırım indiriminden ancak belirli yatırım tutarlarını geçenler faydalanabilmektedir. Bu durum bu tutarlara ulaşamayan kişi veya firmalara karşı haksız rekabeti oluşturabilmektedir (Kıldış , 2000; 132).

3.2.6. Vergi Sistemi ve Vergi İdaresinin Yapısı

Adam Smith ' in "Ulusların Zenginliği " adlı eserinde vergilemeyle ilgili prensipler açıklanmıştır . Bunlardan bir tanesi de vergide kesinlik ilkesidir. Bu ilkeye göre mükellefin ödeyeceği verginin miktarını, zamanını ve ödeme şeklini daha önceden bilmesi gerektiği esası vardır. Ülkede uygulanan vergi mevzuatı , ülkenin ekonomik, sosyal , mali

ihtiyaçlarına cevap veremiyorsa, sade , kolay anlaşılır bir yapıda değilse , sürekli değiştirme ihtiyacı gösteriyorsa ve istikrarlı bir yapı arzetmiyorsa vergi direnci artar.Dolayısıyla vergilendirmede basitlik ilkesi çok büyük önem taşımaktadır. Vergilerin basit olması , hem vergi idaresinin hem de vergi mükelleflerinin işini kolaylaştırmaktadır (Kıldış ,2000; 35).

Vergi kanunlarının karmaşıklığı vergi direncine katkıda bulunur.Bu itibarla kanunlar öncelikle sade olmalı ve vergi sisteminde sürekli değişiklik yapılmamalıdır.

Mükellefler vergi kanunlarının karmaşık olduğu düşüncesinde iseler bu onların vergiye direnç gösterme derecesini olumsuz yönde etkileyecektir. Vergi kanunlarının bir sistematikten yoksun olması sürekli olarak değiştirilmesi , esasen benimsenen bir vergi felsefesinin olmayışından kaynaklanır. Vergi felsefesi ,verginin temelleri ve ilkeleri üzerine toplu bir dünya görüşü demektir (Ertürk , 2004: 206).

Vergileme olayında taraflar ; kanun koyucu , vergi idaresi , vergi yargısı ve vergi mükellefleri şeklinde sayılabilir.Vergileme sürecinde taraflar arasında değişik , çok yönlü , komplike ve çoğu kez çatışmaya dönüşme eğilimi ve riski taşıyan ilişkiler cereyan etmektedir.Verginin niteliği gereği mükellefler mümkün olduğunca ondan kurtulmaya çabalar iken , vergi idareside kamu harcamalarını finanse etmek için yeterli vergi geliri toplamaya çalışmaktadır.Vergilendirme olayında zıt çıkarları olan verginin tarafları fiilen vergi idaresinde karşı karşıya geldiklerinden , vergi idaresi vergilendirme işleminin " cephesi " durumundadır .Dolayısıyla , vergi direncinin ortaya çıkması ve boyutlarının genişlemesine neden olan faktörlerden biri de , halkla ilişkilere önem vermeyen ve dolayısıyla vergisini ödemek isteyen mükelleflerin haklı taleplerine karşılayabilme becerisi gösteremeyen vergi idareleridir (Gerçek , 2004 : 621).

3.2.7. Siyasi İstikrar ve Vergi Affı

Mükelleflerin vergi ödeme konusundaki isteksizliğini etkileyen önemli belirleyicilerden birisi de siyasal iktidarların tutumudur. Siyasal iktidarlar, genellikle baskı gruplarının istekleri doğrultusunda kararlar alarak oy uğruna vergilendirmeden vazgeçebilmekte veya vergi yükünü belirli kesimlere yükleyebilmektedirler. Bundan başka siyasal partilerin vergileme konusunda da değişik görüşleri, birbirinden zıt uygulama projeleri bulunduğundan, politik istikrarın bulunmadığı ülkelerde her seçim döneminde mükelleflerin beklentileri başlamaktadır. Herşeye yeniden başlanacak havası verilen "vergi paketi"projelerinin çokluğu, ciddi ve istikrarlı vergi politikası olmadığı izlenimi uyandırdığından, yükümlüler kendi kararlarıyla kişisel çıkarlarını korumaya yönelmektedirler.(Kıldış , 2000; 75)

Çok sık af kanunu çıkarılması, vergi ödeme bilinci ve alışkanlığının yok olmasına yol açmaktadır. Zamanında vergisini ödeyenleri adeta "enayi" yerine koymak anlamına gelen afların en büyük olumsuzluğu, ulaşılması, hatta yaklaşıması zor olan vergi adaletini ortadan kaldırmasıdır. Vergi afları vergi ödemeyenler lehine bir rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Ayrıca eğer mükellefler gelecekte de vergi aflarının devam edeceğine inanırlarsa bu da onların vergi ödeme isteklerinin azalmasına neden olacaktır. (Karakoç , 2004 : 98)

Görüldüğü gibi, vergi oranları, gelir düzeyini dikkate almayan dolaylı vergiler, subjektif kriterler, sosyal dinamikler, vergi sisteminin yapısı ve vergi affı gibi belli başlı faktörler mükelleflerin vergi ödeme istekleri üzerinde etkili olmaktadırlar. Ancak her

ülkenin sosyal ve ekonomik yapısı birbirinden farklı olduğundan mükelleflerin yukarıda sayılan bu faktörlerden etkilenme derecesi de ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir.

3.3. Vergi Direncinin Dışavurum Şekilleri ve Vergi İsyanı

Çalışmamızın bu bölümünde, vergi direncinden kaynaklanan davranış şekilleri ele alınacak , diğer bir ifadeyle " bireylerin vergilere karşı ne tür tepkiler gösterdiği" sorusuna cevap aranacaktır.Zira mükellefler potansiyel vergi direncini , bu direncin bileşenleri olarak kabul edilen faktörlerden farklı şiddet derecelerinde etkilenerek çeşitli şekillerde açığa vurabilmektedirler.

Yukarıda da belirtildiği gibi, mükellefler söz konusu faktörlerden aynı derecede etkilenmezler ve netice olarak da vergilemeye karşı aynı tutumları göstermezler. Tutumlar, davranışlara neden olan eğilimlerdir.Bu açıdan vergileme karşısındaki tutumlara bağlı olarak ortaya çıkan tepki türlerinin derecelendirilmesi mümkündür. Bu tepki türleri (davranış biçimleri) , kabul, pasif tepki ve aktif tepki şeklinde sınıflandırılabilir (Aktan , Dileyici ,Saraç, 2003; 179).

Olumsuz bir davranış biçimi olarak nitelendirilen vergi direncinin anlam olarak karşısı vergiye gönüllü uyumdur. Kabul aşamasında ortaya çıkan vergiye gönüllü uyum, mükelleflerin vergisel bilgilerini zamanında açıklaması, yükümlüklerini kendiliğinden yapması ve müeyyide olmaksızın vergilerini zamanında ödemesi olarak tanımlanabilir. Zaten vergilemede arzu edilen sonuç budur. Ancak, çalışmamızın genel konusunu oluşturan vergi direnci, mükellefler tarafından pasif tepki ve aktif tepki aşamalarında çeşitli şekillerde açığa vurulmaktadır.

Pasif tepki aşamasında ise, mükellefler gönüllü uyumdan vazgeçmekte ve vergilere karşı olumsuz davranışlar göstermeye başlamaktadırlar. Mükellefler şiddeti artan hoşnutsuzluk sonucunda, aylıklığı tercih etme, tüketimi kısma, üretimden vazgeçme, yatırımları erteleme gibi davranışlar sergileyebilmektedirler. Ayrıca bu aşamada vergilerin geç ödenmesi, vergilerin yansıtılması ve vergiden kaçınma gibi yasalara aykırı olmayan tepkilere de başvurulabilmektedirler.

Bilindiği gibi, vergi kaçakçılığı, vergi borcu doğmuş olmasına karşın, vergi yasalarına aykırı düşen hareketlerle, verginin hiç ödenmemesi veya kısmen ödenmesi olarak tanımlanmaktadır.(Akdoğan, 1993; 146). Vergi kaçakçılığının kişisel bir eylem olmasına karşılık, verginin reddi, vergiye karşı toplumsal bir reaksiyonun ifadesidir. Bu tür eylemler, şayet, devlet otoritesinin zayıf olduğu ülkelerde ve dönemlerde gerçekleştirilirse verginin kaldırılması veya hafifletilmesi gibi sonuçlar verebilir. Aksi halde, sorumluların cezalandırılması gibi hukuki bazı sonuçlarla nihayete erer. (Nadaroğlu , 1992 ; 292)

Aktif tepki aşamasında mükelleflerin dışa vurduğu davranışların şekillerinin en önemli özelliği otoriteye itaatsizliktir. Ayrıca, mükelleflerin hoşnutsuzluk derecesine bağlı olarak, başlangıçta bireysel olma özelliği taşıyan tepkiler, zamanla kitlesel tepkilere dönüşebilmekte ve devletin varlığını tehdit eden isyan hareketlerinin yaşanmasına neden olabilmektedir. Görülmektedir ki verginin reddi, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığından tamamen farklı sosyo - psikolojik bir olaydır. Bu olaylar genel olarak şiddet kullanımı içerdiğinden, vergi isyanları olarak incelenmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde birçok ülkede vergi isyanı niteliğinde kitlesel olayların yaşandığı ve olaylar sonucunda önemli

sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi değişimlerin ortaya çıktığı görülmektedir.(Aktan, Dileyici, Saraç, 2003; 227)

Tarihte direnişi başlatan kişinin veya direnç gösterilen verginin adıyla anılan vergi isyanları başlangıç nedenleri kadar sonuçları itibarıyla de incelenmesi gereken olaylardır. Çalışmamızın bu bölümünde başlıca vergi isyan hareketleri, neden ve sonuçlarının bir arada görülebilmesi bakımından tablolar halinde ele alınacaktır.

3.3.1. Avrupa'da Vergi İsyanları

Avrupa ' da ortaya çıkan vergi isyanları, genel olarak Magna Carta adını taşıyan hak ve özgürlük bildirgesinin yayınlandığı 1215 yılından sonraki dönemlere rastlamaktadır. Bilindiği gibi, demokrasinin gelişim sürecinde bu girişim başlangıç noktası olmuş ve ardından gelişen reform ve rönesans hareketleriyle güç kazanmıştır. Hak ve özgürlükler alanındaki gelişim, yönetimlerin meşruluğu konusundaki hassasiyeti arttırmıştır. Bu nedenle toplumların daha duyarlı hale gelmesi, devlet yönetimlerinin sorgulanmasının yolunu açmış ve gerçekleşen haksız uygulamalar karşısında gösterilen tepkiler artmıştır (Aktan ,2002; 87).

Tablo 1.Avrupa’da Vergi İsyanları

Adı/ Tarih/ Yer	Wat Tyler İsyanı, 1381 İngiltere
Nedenleri	<p>Ve ba salgınında köylülere verilen imtiyazların, salgın sonrası kaldırılması, kralın savaş giderleri için koyduğu baş vergisi ve aynı vergi olarak kiliselere ait arazilerde çalışma zorunluluğu getirilmesi neticesinde Tyler liderliğinde isyan başlamıştır.</p> <p>Wat Tyler, Köylü Ayaklanmasının tartışılmaz lideri olarak, esrarengiz bir şekilde ortaya çıkıp, İngiltere tarihine bir bomba gibi düştüğünde, tarih 7 Haziran 1381 Cuma günüydü. Tyler, ortaya çıktığı kadar ani bir biçimde tarih sahnesini terk etti; topu topu sekiz gün sonra, yani 15 Haziran 1381 Cumartesi günü, yakalandı ve kafası kesildi. Bilinen bu sekiz günlük süre dışında, Tyler'in yaşamı hakkında hiç bir bilgi yoktur. Wat Tyler tarafından boynu vurdurulan Canterbury piskoposunun yerine geçen ve böylece İngiltere'nin dinsel lideri olan piskopos Courtenay, 1382 baharında, yani ayaklanmadan bir yıl kadar sonra, isyanı körükleyen bir "Lollard" grubunun varlığını ortaya çıkardı. Onları Oxford'dan sürdü ve bu hareketi tümüyle yok etmeye çalıştı. Ancak, Lollardlar yeraltına inerek, yıkıcı faaliyetlerini tüm ülkeye yayılan bir hücre sistemi ile ve gizli toplantılarla sürdürdüler. Her nasılsa, aristokrasinin</p>

	bazı üyelerinin, özellikle şövalye sınıfının desteğini elde etmeyi de başarmışlardı. (http://www.hermetics.org/Templar5.html)
Sonuçları	Kısa sürede bastırılan isyan, sosyal devrim olma girişimi açısından başarısızlığa uğramış ancak, yeni bir isyanın oluşumunun önlenmesi amacıyla, baş vergisi 1382'de kaldırılmıştır.
Adı/ Tarih/ Yer	Hampden Harekatı 1624-1629 İngiltere
Nedenleri	Kral I.Charles'ın parlamentoyu devre dışı bırakması ve parlamentodan dan yetki ve uygunluk almadan vergi tarh etmek istemesinden kaynaklanmıştır. Vergiye karşı direniş gösteren Hampden adındaki mükellef, verginin kanuna aykırı olduğunu söylemiş, ancak mahkûm edilmiştir. Halk buna tepki göstererek ayaklanmıştır.
Sonuçları	Halkın kanunsuz gördüğü vergileri ödememesi sonucu, vergiden sağlanan hasılat düşmüş ve hükümetin durumu kötüleşmiştir. Bunun üzerine kral tepkilere boyun eğerek parlamentoyu 11 yıl aradan sonra tekrar toplamak zorunda kalmış, ancak alınan kararlara uymaması neticesinde zorda kalınca Londra'yı terk etmiştir. (Adams, Charles, 1993:52)
Adı/ Tarih/ Yer	Poujade Hareketi 1950 Fransa
Nedenleri	Uygulanan deflasyonist politikalar sonucunda küçük esnaf ve zanaatkar kesimin kar hadleri ve iş hacimleri daralmış, perakendeci esnaf üzerindeki vergi baskısı artmıştır. Bir diğer neden de, maliyenin dolaylı vergilere ilişkin düzenlemesidir. Bu düzenleme nedeniyle esnaf kesim, tabii olduğu artan oranlı gelir vergisinin yanı sıra bir de söz konusu dolaylı vergileri hazine için tahsil etme mükellefiyeti altına sokulmuş, vergi cezaları artırılmış, vergi, denetimleri sıkılaştırılmıştır. Bu durum vergi direnişini güçlendirmiş ve kısa sürede vergi isyanının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.
Sonuçları	Hareketin vergi aleyhtarı karakteri, siyasi parti haline gelmesine kadar en belirgin özelliği olmuştur. Hareketin amacı, küçük esnaf ve zanaatkarları maliyenin anormal tutumlarına karşı kanuni ve fiili yollardan müdafaa etmektir. Hareketini bütün Fransa'ya yaymayı amaçlayan parti, köylü ve

	işçilerin katılımı ile gün geçtikçe güçlenmiş ve 1956 yılında yapılan seçimlerde, 600 kişiden oluşan Fransız Parlamentosu'na 52 parlamenter sokmak suretiyle beklenmedik bir başarı sağlamıştır. (Steuerle, C. Eugene ,1990:64)
Adı/ Tarih/ Yer	Baş Vergisi İsyanı 1990 İngiltere
Nedenleri	<p>Margaret Thatcher'ı 22 Aralık 1990 tarihinde başbakanlık görevinden istifaya götüren nedenlerin başında, yerel yönetimlerin temel gelir kaynaklarından biri olan Konut Vergisi'nin (domestic rates) yerine getirilen ve Baş Vergisi (poll tax) olarak adlandırılan verginin yol açtığı parti içi muhalefet olmuştur. Baş vergisi'nin tepkilere maruz kalmasının en önemli nedeni, bu vergiyle ödenecek vergi miktarının, ikame edilen Konut vergisi miktarını aşması ve bu nedenle mükellefler üzerindeki vergi yükünü artırmasıdır. Bu durum halkın vergiye tepkisini artırmış ve 1990 yılının başlarında çeşitli protesto gösterilerinin düzenlenmesine neden olmuştur. Kazançtan bağımsız olarak herkesten eşit vergi alma fikrinin bir uygulaması olarak ortaya çıkan bu vergiye İngilizlerin tepkisi büyük olmuştur. Bu vergiyi protesto etmek amacıyla sokaklara dökülen binlerce gösterici ile polis arasında meydana gelen çatışmalardan sonra bir çok gösterici hapis cezası almıştır. Hapis cezasını çeken bir çok gösterici açlık grevine başlamıştır. Özellikle Strangeways hapisanesinde yaşanan olaylar çok ilginç özellikler taşımaktadır. Bu hapisanede açlık grevi yapan mahkûmları bu eylemlerinden hiçbir şekilde vazgeçiremeyen görevliler çareyi açlık grevi yapan mahkûmların yanında soğan kızartarak bulmuşlardı. Aynı yöntemi daha İsrail emniyet görevlileri Filistinli mahkûmları açlık greviden vazgeçirmek için kullanmışlardır ancak onlar soğan kızartmamış hapisanenin bahçesinde mangal partisi vermişlerdir</p> <p>(http://www.schnews.org.uk/archive/news20.htm)</p>
Sonuçları	Gelişmeler karşısında basın ve medya kuruluşları düzenledikleri Thatcher aleyhtarı yayınlarla bir kampanya başlatmışlardır. İktidarda bulunan Muhafazakâr Parti milletvekilleri de, tekrar seçilemeye ihtimali ile endişeye

	kapılımlar ve basına verdikleri vergi karşıtı demeçlerle, Başbakan Thatcher'a verdikleri desteği çekmişlerdir. Bu gelişmeler karşısında Thatcher 22 Aralık 1990 tarihinde istifa etmiş ve 1992 yılının ilk aylarında 1993 mali yılının başlangıcından geçerli olmak üzere Baş vergisi yürürlükten kaldırılmıştır.
--	---

3.3.2. Amerika'da Vergi İsyanları

Amerika'nın bağımsızlığında temel faktör olan vergi isyanları, daha çok ağır ve temsilsiz olduğuna inanılan vergilere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedendir ki, vergilendirme alanındaki hiçbir mücadelenin, 1770'li yıllarda 13 Amerikan kolonisinde ortaya çıkan isyan hareketleri kadar köklü bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir. O dönemde İngilizler tarafından alınan vergiler, dağınık haldeki koloniler arasında birleştirici bir fonksiyon icra etmiş ve sonuçta Amerikan ihtilaline neden olmuştur. Ayrıca vergi konusunda oluşan hassasiyetin bir sonucu olarak ortaya çıkan hareketlere, bağımsızlık mücadelesinden sonra da rastlanılmıştır (Aktan, 2002).

Tablo 2. Amerika'da Vergi İsyanları

Adı/Tarih/Yer	Pul Vergisi İsyanı 1765 Amerika
Sonuçları	Ortaya çıkan isyan, İngiltere ekonomisini etkilemeye başlamış ve İngiliz tüccarlarının da telkinleriyle İngiliz parlamentosu'nun her türlü koşulda kolonileri bağlayan yasalar çıkarma hakkını garantileyen bir hükmün kabulüyle 1766 yılında Pul Yasası'nı yürürlükten kaldırmıştır. Pul Vergisi İsyanı, geçirdiği gelişim süresi ve meydana getirdiği sonuçlar, kolonilerin vergileme konusundaki duyarlılığını ortaya koymuş ve bağımsızlık mücadelesinin gerçekleşmesine önemli katkılar sağlamıştır.
Adı/Tarih/Yer	Boston Çay Partisi İsyanı, 1773 Amerika
Nedenleri	İngiliz Parlamentosu, ithalata konu bazı ürünlere harici vergiler getirmiştir. Halkın ithal malları boykotu ve çıkan olaylarda 3 kişinin ölmesinden sonra İngiliz Parlamentosu, bu vergileri kaldırmış ancak, egemenlik hakkının sembolü olarak çay vergisini kaldırmamıştır. Amerikalılar, Çay vergisi'ni kabul etmeleri durumunda İngiliz

	Parlamentosu'na her türlü vergiyi koyma imkânı vereceklerini düşündüklerinden buna da muhalefet etmişler, Samuel ADAMS liderliğindeki bir grup, İngiliz gemilerindeki çayları denize dökmüşlerdir. Bu olayların akabinde İngilizler, Boston Limanını ticari gemilere kapatmışlardır.
Sonuçlar	Koloniler, toplumsal haklarını savunmak amacıyla, İlk Kıtasal Kongre'yi düzenlemiştir. Kolonilerde kurulan komisyonlar yavaş yavaş yönetimi ele geçirmeye başlamış, toplanan asker ve cephanelerle savaş hazırlıkları hız kazanmıştır. 15 Mayıs 1775 tarihinde Philadelphia'da İkinci Amerikan Kongresi toplanmış ve yayınlanan bildiri ile bağımsızlık mücadelesi resmen başlamıştır. Altı yıl süren zorlu savaşlardan sonra Amerikalılar galip gelmiş ve 4 Temmuz 1776 tarihinde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.
Adı/Tarih/Yer	Shays İsyanı, 1786-87 Amerika
Nedenleri	Bağımsızlık mücadelesi sonrasında İngiltere, Amerika ile olan ticari ilişkilere yasaklama getirmiş ve ağır iklim koşullarının da etkisiyle Amerikan ekonomik hayatında nemli sorunlar meydana gelmiştir. O dönemde başkan George Washington tarafından desteklenen ve tarımsal faaliyetleri hedef alan vergiler çiftçiler üzerindeki vergi yükünü artırmış ve vergi ödemelerinde aksamalar meydana gelmiştir. Bunun üzerine vergisini ödemeyen çiftçiler yargılanmaya ve üretim araçları satılmaya başlanmıştır.
Sonuçlar	Amerikalıların bağımsızlık mücadelesini başlatması yönünden "temsilsiz vergileme" ön plana çıkmaktadır. Shays isyanı ise, "temsili vergilemenin" de kötü olabileceği gerçeği ortaya çıkarmıştır. Shays isyanı her ne kadar sonuca ulaşmamış bir isyan olarak görünse de, bu isyan ile birlikte vergileme yetkisinin kullanımı konusunda önemli gelişmeler olmuştur. Vergi toplama yetkisinin eyalet yönetimine bırakılması ve Anayasa'ya bu yönde bir hüküm konulması

	gerçekleşmiştir.
Adı/Tarih/Yer	Viski İsyanı 1794 Amerika
Nedenleri	Bağımsızlık mücadelesinin kazanılmasından sonra hükümet vergi konusu olarak viski ürününü hedef almıştır. Bu durum karşısında viski üreticileri harekete geçmiş ve başlattıkları gösterilerle Viski Vergisi'ne (Whiskey Tax) olan muhalefetlerini açıkça göstermişlerdir. Daha sonra, yapılan gösterilerde şiddet kullanılması ile hareket bir vergi isyanına dönüşmüş ve bu isyanın liderliğini vergiyi ödeyenleri öldürmekle ünlenen Tom Tinker yapmıştır.
Sonuçlar	Ortaya çıkan bu isyan karşısında hükümet geri adım atmak zorunda kalmış ve önceleri vatan hainliği ile suçlanan isyancılar genel af çıkarılarak affedilmiştir. Ancak gerçek zafer ise isyancıların oluşturu. Çünkü Jefferson başkan olarak seçildikten sonra Viski yasası yürürlükten kaldırılmıştır.
Adı/Tarih/Yer	Fries İsyanı, 1799 Amerika
Nedenleri	1798 Kongre, Fransa'dan gelebilecek tehditler karşısında ordunun güçlendirilmesini gerekli görmüştür. Kongrenin bu görüşü karşısında hükümet önemli bir kaynak ihtiyacına girmiş ve Hazine Bakanı Hamilton tarafından önerilen yeni bir servet vergisi ile bu ihtiyacı gidermeye çalışmıştır. Ancak yürürlüğe konulan bu vergi, kısa sürede John Adams hükümetine karşı ülke genelinde bir endişe yaratmış ve Fries İsyanı'nın yaşanmasındaki en önemli gerekçe olmuştur
Sonuçlar	Yaşanan isyan karşısında Başkan Adams'ın isyancıları bağışlaması Hamilton ile Başkan Adams'ın aralarının açılmasına neden olmuş ve hükümetin istikrarı tehlikeye düşmüştür. Nitekim, bu gelişmelerin ardından bir yıl sonra 1800 yılında yapılan seçimlerde Thomas Jefferson başkan olarak seçilmiş ve ilk iş olarak Hamilton tarafından

	önerilen tüm vergileri yürürlükten kaldırmıştır
Adı/Tarih/Yer	Büyük Depresyon Yıllarında Vergiye Karşı Direniş 1929, Amerika
Nedenleri	Büyük Depresyon döneminde Amerika'daki vergi yükü önemli ölçüde artmıştır. 1929 yılında yüzde 11.6 olan toplam vergi yükü 1932 yılında yüzde 21.1'e yükselmiştir. Vergi yükünün artmasına paralel olarak vergi ödememe eğilimleri de artmıştır. Normal dönemde yüzde 10 olan vergi ödememe oranı (tax delinquency rate) bu dönemde yüzde 30 gibi yüksek bir seviyeye ulaşarak, önemli bir artış göstermiştir. Ayrıca, vergiye karşı direniş hareketleri başlamış ve bu amaçla sayıları 3000 ile 4000 arasında tahmin edilen, çeşitli organizasyonlar oluşturulmuştur.
Sonuçlar	Geçmişinde birçok vergi isyanı tecrübesi bulunan halk, hükümetin bu tutumu karşısında iyimser bir tavır sergilemiş ve cezai uygulamaları kabul ederek vergi ödemelerini aksatmıştır. Vergi isyanlarından farklı olarak pasif direniş olarak değerlendirilebilecek bu tepki hareketleri, hükümetin geri adım atmasına ve vergi oranlarını azaltıcı düzenlemelere başvurmasına neden olmuş ve başarıyla sonuçlanmıştır. (Joseph J. Thorndike,2000:142)

3.3.3. Osmanlı'da Vergi İsyânları

Osmanlı Devleti'nde çeşitli nedenlerle vergi toplama yetkisinin devri söz konusu olmuş, fakat devlet teşkilatı yerine devletin yetkilendirdiği kişi ya da grupların vergi tahsilini gerçekleştirmesi ve bunların halk üzerinde keyfiyet ve baskı kurmaları isyan hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nde çeşitli dönemlerde uygulanan ağır ve adaletsiz vergiler ve vergilerin tahsilinde halka yönelik gösterilen kötü davranışlar hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'nin adaletten uzak bir devlet yönetimi olduğu anlamına gelmez. 600 yıllık bir imparatorlukta vergi adaletine azami önem veren padişah ve yöneticiler olduğu gibi, bu konuda güç ve yetkilerini suiistimal eden yöneticiler de olmuştur (Aktan,2002: 20).

Tablo 3. Osmanlı'da Vergi İsyanları

Adı/Tarih/Yer	Patrona Halil İsyanı 1730 İstanbul
Nedenleri	O dönemde uygulanan vergileri bile ödemekte güçlük çeken esnafa, perakende mallar üzerinden alınmak üzere bid'at adı altında bir vergi konulmuştur. 1730'da padişahın sefere çıkma kararı ile ciddi bir şekilde bu verginin tahsilatına başlanınca, esnafın ve esnaflaşan yeniçerilerin hoşnutsuzlukları artmıştır. Ordunun sefere hazırlanması nedeniyle birçok esnaf ordugaha gelmiş, çadır kurmuş, ticari yatırım yapmıştı. Yeniçeriler de dükkânlarını kapatıp veya işlerini bozup orduya katılmışlardı. Fakat ordunun hareket etmemesi bunların zararına olmuş ve birçok esnaf sermayesini kaybetmiştir. Ticaretle uğraşan yeniçeriler, esnaflık yapan halkla birlikte isyan çıkarmıştır.
Sonuçları	Hiçbir direnme ile karşılaşmayan ihtilalciler, 30 Eylül günü amaçlarına ulaşmıştır. Başta İbrahim paşa olmak üzere bazı vezirler öldürülmüş, III. Ahmet'in yerine I.Mahmut tahta geçirilmiş ve İbrahim paşa'nın bütün mal ve servetine el konulmuştur. Yeni tahta geçmiş I.Mahmut, Patrona Halil'i çağırıp dilediklerini sormuş, o da halkı ezen vergilerin kaldırılmasını istemiştir. Sonunda hükümet, esnafın arzularını kabulden başka çare bulamamış, isyan sadrazam, defterdar gibi birçok devlet görevlisinin öldürülmesi ile sonuçlanmış ve böylece Lale devri kapanmıştır.
Adı/Tarih/Yer	Atçalı Kel Mehmet İsyanı 1829-1830
Nedenleri	Aydın ve çevresinde halk, gelen vergi tahsildar memurlarının halktan aşırı vergi almasından ve buna itiraz edenlerin şiddetle cezalandırılmasından şikâyetçiydi. Bu olaylar üzerine Atçalı Kel Mehmet, etrafına topladığı adamlarla birlikte bu kişilere karşı kuvvet kullanarak halkı korumuş ancak, her şeye rağmen, hükümetin topladığı

	vergilere şeriat'ın emrettiği şekilde alıp İstanbul'a göndermiştir.
Sonuçları	Ataçlı Kel Mehmet isyanı saraya ve padişaha karşı bir başkaldırı değil, kendilerine vergilendirme yetkisi verilen ve padişahın verdiği bu yetkiyi kötüye kullanan görevlilerin haksız muamele ve zulmüne karşı bir isyan hareketi niteliği taşımaktaydı.
Adı/Tarih/Yer	Erzurum İsyanları,1906-1907 Erzurum
Nedenleri	Erzurum isyanlarının en temel nedeni, hükümetin toplamaya karar verdiği iki yeni vergi idi. Bu vergilerden biri kişiler üzerinden alınan "Şahsi Vergi" diğeri de evcil hayvanlar üzerinden alınan "Hayvanat-ı Ehliye Rüsümü" idi. Erzurum'da bu vergiler nedeniyle iki büyük isyan çıkmıştır. 15 Mart 1907 de kent halkından 20,000 kişilik bir kalabalık postaneyi kuşatmıştır
Sonuçları	Erzurum halkının Abdülhamit'in koyduğu iki yeni vergiye karşı 1906 Mart'ında başlattığı direniş hareketi, 1907 Mart'ında kesin başarıya ulaşmış ve iki vergi de kesin olarak kaldırılmıştır.
Adı/Tarih/Yer	Kastamonu İsyanı 1906 Kastamonu
Nedenleri	Bu isyanın başlıca nedeni, şahsi vergi idi. Bu dönemde bazı devlet memurlarının vergiden muaf olması halkın tepkisini çekmiştir. Saraya gönderdikleri dilekçeleri dikkate alınmayan halk, yapılan belediye seçimlerini de boykot etmiş, istedikleri yine dikkate alınmayınca kalabalık bir grup, Vilayet Konağı'nın önünde gösteri yaparak telgrafhaneyi ele geçirmiştir.
Sonuçları	İsyancılar, kendileriyle görüşmeye gelen şehrin ileri gelenlerinden oluşan heyeti, Vali'nin görevden alınmasına ilişkin Sultan'a gönderdikleri dilekçeye imza atılan kadar rehin almışlardır. İsyan sonucunda halkın isteği olmuş, vali ve defterdar görevden alınmışlardır.
Adı/Tarih/Yer	Sinop İsyanı1906 Sinop
Nedenleri	Sinop isyanı da, Kastamonu isyanı ile aynı nedenlerden kaynaklanmıştır.

	Sinop isyanında mutasarrıfın kötü yönetiminin de önemli bir etkisi olmuştur. Zaten vergilerden bunalan Sinop halkı, mutasarrıfın yolsuzlukları sonucu harekete geçmiştir.
Sonuçları	Sonunda halkın talepleri dikkate alınmış ve mutasarrıf görevden alınmıştır.

Sonuç

Vergi çok çeşitli faktörlerin etkisiyle şekillenmiş, çeşitli aşamalardan geçmiş tarihi bir vakıadır ve vergi direnci onun gölgesi olagelmıştır. Gerçekten yapılan çalışmalar göstermiştir ki vergi direnci varlığı kabul edilen fakat hiçbir zaman tamamen ortadan kaldırılamayan bir olgudur. Zira, iktisat teorisi, bireyi rasyonel davranan ve bunun sonucunda da refahını azamileştirme çabası içinde olan bir varlık olarak ele almaktadır. Bu durumda vergi direnci, mikro ekonomi çerçevesinde, rasyonel davranan bireylerin belirsizlik veya riziko şartlarında refahlarını artırma çabası içinde karar vermeleri olarak kabul edilmelidir. Birey vergi ödemeyerek daha az gelir kaybına uğramakta ve faydasını artırmaktadır.

Gelişmiş kabul edilen ülkelerde vergi gelirlerinin kamu gelirleri içindeki payının %90, gelişmekte olan ülkelerde ise %60-70 düzeylerinde olduğu bilinmektedir. Ancak, vergi gelirlerinin kamu gelirleri içindeki payının gelişmiş ülkelerde yüksek olması, bir sebep olarak değil bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmişliği salt maddi refahın artışı olarak algılamak bizi hatalı değerlendirmelere götürecektir. Devletlerin toplumsal ihtiyaçlardan hareketle örgütlenmelerini tamamlamış olmaları ve bunları toplum refahının maksimizasyonu için etkin bir şekilde kullanmalarının yanı sıra, o ülke insanlarının aidiyet duygularının şiddeti de gelişmişlik ölçüleri olarak kabul edilmelidir.

Diğer taraftan vergi, devlet için hayati nitelikli bir araçtır ve devlet vergiyi talep ederken bunu mükellefin rızasına bırakmamıştır. Daha açık bir ifadeyle devlet vergiyi alma konusunda kendisine cebir kullanma hakkı da tanınmaktadır. Çalışmada belirtildiği üzere vergileme, hukuki sosyolojik, psikolojik, siyasi ve ekonomik faktörleri bünyesinde barındıran kompleks bir ilişkidir. Vergi direncinin minimizasyonu ve vergilemede arzu edilen sonuçlara yaklaşılabilmesi için öncelikle meşru bir otorite tarafından ideal bir vergi sisteminin oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir. İdeal bir vergi sisteminin oluşturulması ise ancak, vergilerin ekonomik, sosyolojik ve psikolojik etkilerinin etraflıca dikkate alınması ile mümkündür. Bu noktadan hareketle insanların referans kaynaklarının her zaman parasal olmadığı ve halka güvenin devlete güven sonucunu doğurduğu gerçeğini göz önüne bulundurarak bireylerin aidiyet duygularını güçlendirerek politikalarında geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Bu durumda vergiler, toplumda yaşayan bireylerin yaşam ve mülkiyet hakkının güvence altına alınması için ödenmesi gereken bir bedel olarak kabul edildiğinde, rasyonel bireylerin, güvenlik, sağlık, eğitim, adalet ve asgari geçim standardını sağlayacak ekonomik hayata ilişkin fonksiyonlarını yerine getiren meşru bir otoriteye gönüllü olarak bir bedel ödemeyi kabul edebileceği ve onaylayabileceği pek tabidir.

Devlet egemenliği kavramına bağlı vergileme yetkisi, zaman içinde onun geçirdiği değişikliklerden etkilenmiştir. Günümüzde devlet egemenliğinin de, vergileme yetkisinin de, hem düşünce planında hem de fiilen sınırlandığı görülmektedir. “Hak ve özgürlükler” gibi kavramlar düşünce planında devlet egemenliği ve vergileme yetkisini sınırlama arzusunun göstermektedir.

Geçmişteki olaylar dikkate alındığında, temsilsiz vergilemeninde vergi direncine neden olan faktörlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle hak ve özgürlükler anlayışının gelişmesinden sonra, toplumun yetki vermediği otoriteler tarafından konulmak istenen vergilere bazen isyan derecesinde tepkilerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Vergi yükünün ağırlaşmasının yanı sıra temsilsiz ve adaletsiz vergilemenin de devreye girdiği durumlarda vergiye karşı tepkinin şiddeti artmakta ve mükellefler risk alma ve isyan duygusu içinde otoriteye itaatsizlik anlamına gelebilecek davranışlarla vergi direncini dışa vurabilmektedirler. Vergi kaçakçılığı ve verginin reddi, vergiye karşı aktif tepkiler olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde vergi, devlete gelir sağlama aracı olmaktan çok ekonomik ve sosyal hayata müdahalenin, bazen de politik amaçları gerçekleştirmenin bir yöntemi ve aracı haline gelmiştir. Bu nedenle teoride vergileme, gelir dengesizliğini giderme, yatırımların bölgeler arası dağılımını ve dış demeler bilnosunun denkliğini temin ile enflasyonun önlenmesi gibi farklı amaçlarla kullanılabilirdiği kadar, ekonomik istikrarı sağlamada da önemli bir fonksiyona sahiptir.

Tarihsel tecrübelerin çok açık olarak ortaya koyduğu gerçek şudur: Ağır, haksız ve adaletsiz vergiler tahammül edilemez ve dayanılmaz boyutlara ulaştığında halkın vergilere karşı aktif direnişi başlamaktadır. Bu bağlamda vergilendirmenin psikolojik, sosyolojik ve toplumsal boyutu göz önünde bulundurularak düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adams, Charles, 1993, For Good and Evil: The Impact of Taxes on the Course of Civilization, Madison Books.
- Akdoğan, Abdurrahman, Kamu Maliyesi, Gazi Büro Kitabevi, Ankara, 1994
- Aktan, Coşkun Can vd., "Vergi, Zulüm ve İsyân", 2003.
- www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/kamu-maliyesi/vergi-sosyolojisi.pdf
- Aktan, Coşkun Can v.d. "Vergi Zulmüne Karşı Direnişin iki yönü: Sivil İtaatsizlik ve Vergi İsyanı", www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/kamu-maliyesi/sivilitaatsizlik.pdf
- Arslan Mehmet; Vergi Hukukui Alfa Yayınevi Malatya 2002.
- Bayraklı H.Hüseyin, Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, "Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi," Antalya, 2004 .
- Candan, Turgut Yargı Kararları Işığında Vergi Kayıp ve Kaçağının Değerlendirilmesi, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, "Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi", Antalya, 2004.
- Çelikkaya, Ali "Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler" www.e-akademi.org/makaleler/acelikkaya-1.htm
- Doğanyigit, Sadettin Vergi Kayıp ve Kaçağının Önlenmesinde Yeni Arayışlar: Mükellef Haklarının Korunması ve Mükelleflerin Vergiye Karşı Dirençlerinin Minimize Edilmesi, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu
- Erginay, Akif Kamu Maliyesi, Turhan Yayınevi, Ankara 1987
- Güneş Gülsen, Verginin Yasallığı İlkesi, Alfa Yayınları İstanbul 1998.
- Karakoç, Yusuf, "Hukuki Nedenlerden Kaynaklanan Vergi Kaçakları", Antalya, 2004.
- Kıldış, Yusuf, Vergiden Kaçınma, Vergi Kaçırma, Maliye Yazıları, İstanbul, Eylül-1999.
- Kızılot, Şükrü ve Çomaklı, Şafak, Vergi Kayıp Kaçakları ve Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi ve Boyutlarının Mevzuat Açısından İncelenmesi, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu Antalya, 2004.
- Nadaroğlu, Halil, Kamu Maliyesi Teorisi, Beta Yayınevi, İstanbul 1992.
- Sezgin, Selami ve Çoban, Hilmi Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu,
- Steuerle, C. Eugene [The Tax Decade 1990 London](http://www.oxfordjournals.org/doi/pdf/10.1093/oxfordjournals.ajl.a001111)
- Şener, Orhan Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi s.9 Beta Yayınevi, İstanbul, 2001
- Rhetoric Meets Reality in the Democratic 'Flat Tax' Joseph J. Thorndike, 2000 New York.

Uluatam,Özhan Vergi Hukuku Genel esasları ve Vergiler Seçkin Yayınevi, Ankara 1995

www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/maliye-tarihi/osmanli-isyan.pdf

www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/maliye-tarihi/avrupa-isyan.pdf

www.tbmm.gov.tr/Anayasa.htm

<http://www.hermetics.org/Templar5.html>

www.schnews.org.uk/archive/news20.htm